

Het robottijdperk: hoe financieren we een basisinkomen?

Bernard ter Haar, mei 2015, update nov. 2015

Stel eens dat het waar is, dat de opkomst van de robot er voor zorgt dat over enkele decennia voor veel mensen geen betaald werk meer is, hoe komen die mensen dan aan hun inkomen?

Het zou heel goed waar kunnen zijn. (lees maar: Bernard ter Haar, De robots komen..., 2014) De robot wordt in hoog tempo goedkoper, werkt efficiënt en kan steeds complexere handelingen verrichten. Het wordt voor de mens steeds moeilijker hiermee te concurreren. De laaggeschoolden verliezen deze strijd het eerst. Maar ook beter opgeleid administratief personeel verliest de strijd tegen de automatisering. En veel werk waarin persoonlijk contact een rol speelt wordt wegbezuinigd. De grote vraag is of er voldoende nieuw werk voor in de plaats komt. Banen die we nu nog niet kennen.

Langdurig werklozen verdwijnen op dit moment in de bijstand. De bijstand is een vangnet, erop gericht om mensen zo snel en goed als mogelijk te laten participeren, het liefst in betaald werk. De bijstand houdt mensen misschien net uit de ergste armoede, maar laat ze echt niet delen in de welvaart van ons land. Is dat over twintig, dertig jaar het voorland voor al die mensen waarvoor dan geen betaald werk meer is?

Nee, is het antwoord. We willen voor al die mensen een welvaartsvast basisinkomen. Daarover bestaat eigenlijk in alle discussies over de effecten van de komst van de robot vrij brede consensus. De vraag is alleen, wie betaalt dat basisinkomen? Dat is een ingewikkelde vraag. Hoe ingewikkeld zullen we zien als we drie scenario's langs lopen die een antwoord proberen te geven. Er lijkt nog niet heel veel over nagedacht te zijn. In veel recente discussies over het basisinkomen wordt (impliciet) uitgegaan van ongeveer het huidige aantal uitkeringsgerechtigden en van een laag basisinkomensniveau. Zelfs dan is financiering nog niet gemakkelijk, terwijl het ver onder de ambitie ligt van wat in het robottijdperk gewenst is.

In het eerste scenario blijven we nog even binnen het huidige macro-economische model. Het basisinkomen wordt dan gefinancierd uit de collectieve middelen. Die middelen worden opgebracht via belastingen en premies. Door de mensen die zelf hun geld verdienen, met werk of met hun vermogen. Dat vermogen is kapitaal dat deels is belegd in het eigenaarschap van de robots die veel van het werk doen en daarmee winst genereren. Als de robot oprukt, vormen die zelf geld verdienende mensen een steeds kleiner wordende groep, terwijl de groep die een basisinkomen nodig heeft steeds groter zal worden. Dat wordt dus moeilijk. Het hoeft niet echt een probleem te zijn, als die kleiner wordende groep wel steeds

meer inkomen krijgt, en dat zou best eens kunnen, en dus ook meer belasting kan afdragen. Dat geeft dan wel een plaatje met een behoorlijk scheve inkomensverdeling, en bovendien: wil die groep dat wel? Het zijn bijvoorbeeld de hoogopgeleiden, die ook gemakkelijk in het buitenland hun geld kunnen verdienen. En belasting op vermogen is nú al een probleem, omdat vermogen zo gemakkelijk kan uitwijken naar een buitenland met minder hoge belastingtarieven. Misschien is dat met goede internationale afspraken op te lossen, maar goede internationale belastingsafspraken zijn schaars... Een fijn scenario lijkt dit dus niet te worden: een scheve inkomensverdeling, en een basisinkomen dat heel moeilijk te financieren zal zijn, en dus bijna zeker niet welvaartsvast.

Hoe komen we aan een ander scenario? Niet als collectieve voorziening? Als we de gedachte, dat de winst van de gerobotiseerde onderneming naar de kapitaalverschaffers gaat, eens zouden loslaten, waar komen we dan uit? Bijvoorbeeld bij een scenario waarin werknemers eigenaar worden van het bedrijf waar zij werken, of op zijn minst worden zij eigenaar van de robots die in de onderneming aan het werk zijn. Dan is het niet erg als een werknemer wordt vervangen door een robot; hij blijft geld ontvangen dat de robot voor hem verdient. Eerlijk gezegd is dit wel een heel onrealistisch scenario. Het rammelt aan alle kanten. Wie bepaalt en betaalt de investering in een robot? Het scenario lijkt op het model van het arbeiderszelfbestuur, een communistisch experiment dat in de vorige eeuw populair was in Joegoslavië, maar weinig succesvol. Wat gebeurt er als een onderneming failliet gaat? Dan zijn de werknemers hun werk én hun vermogen kwijt. En hoe krijgen jongeren die nooit aan het werk komen hun geld in dit model?

Dit brengt ons bijna vanzelf op een derde scenario, toch collectief: de overheid haalt zijn inkomen niet alleen uit belastingen, maar ook rechtstreeks uit eigen kapitaal. De overheid wordt eigenaar van een aanzienlijk deel van het economisch kapitaal, een deel dat groot genoeg is om het basisinkomen voor alle burgers uit te financieren. Het marxisme is herboren...? Het kapitaal behoort tot de collectieve middelen, en de arbeider kan gaan werken of gaan vissen, naar het hem belieft. Dat is toch Marx' utopia in een gesimplificeerde notendop. Dit lijkt misschien een bizar scenario. Maar toch: bedenk eens hoe ons inkomen is gefinancierd na ons werkzame leven, via het pensioen. Een collectief stelsel, en een financiering die grotendeels wordt opgebracht door het kapitaal dat in eigendom is van dat stelsel. Dat vinden we heel normaal. Dus moeten we niet spreken van een nieuw marxistisch model maar, naar analogie van onze kapitaalgedekte pensioenfondsen, van een kapitaalgedekt basisfonds. Dat klinkt eigenlijk helemaal nog niet zo gek! Maar hoe groot zou zo'n fonds moeten zijn? Dat is uit te rekenen. Wel vrij groot, maar toch zeker niet de hele Nederlandse kapitaalvoorraad.

Eerlijk gezegd, dit derde scenario geeft denk ik de meeste kansen op succes. De staat lijkt toch de aangewezen partij om de onbalans die de robot aanbrengt in de verhouding tussen arbeid en kapitaal te corrigeren. Kapitaal is vluchtig, en kan zich aan belasting onttrekken. De staat is niet vluchtig. De staat ligt vast. Er zijn wel heel veel valkuilen. Publiek wanbestuur,

corruptie, gebrek aan privaat initiatief, dat soort dingen. Er moet veel geleerd worden van de fouten van de vorige eeuw. Misschien ook niet het beleid van de pensioenfondsen kopiëren die hun kapitaal vooral in buitenlandse economieën stoppen?

En natuurlijk is er een startprobleem. Hoe moet je dat kapitaal in het basisfonds opbouwen zonder de hele economie om zeep te helpen? Dat kan ik niet direct overzien. Snel beginnen, zal wel helpen.

Even terugkijkend op het voorgaande. Wat hebben we langsgelopen? De scenario's kun je zien als keuzes voor een publieke of een private financiering, en een omslag- of een kapitaalgedekte financiering. Misschien dat er meer creativiteit denkbaar is, maar dat lijken ook wel zo ongeveer de mogelijke keuzes te zijn. De gedachte van kapitaaldekking is niet helemaal nieuw, en komt in verschillende blogs al aan de orde. Het heeft dit jaar ook The Economist al gehaald. Hebben we hier nu wat aan? Het probleem (van een moeilijk financierbaar welvaartsvast basisinkomen) is nog een stuk concreter dan de oplossingen. Laten we dit verhaal vooral zien als een studieopdracht!